

šnjah enoglasno, da so lanene ali ogeršične preše (perga), ktere, če se preobilo ne pokladajo živini, pesebno mleko pomnožijo. En cent teh preš zaleže živini toliko, kolikor dva centa dobre merve, — po tem si gospodar lahko zrajta vrednost njih.

Odkritoserčna beseda o žitni ceni

Da se resnica prava spozná,
Je čuti treba dva zvoná.

Mnogokrat se od žitarjev govori in zabavlja sliši, da oni ceno kruha dražé in si dnarjev pa tudi grehov dosti nalezujejo. Ako se to sliši v kateri deželi, ktera sama za se premalo žita prideluje, žitni tergovec menda ne bo nedolžen; — če pakdo žitarje v Banatu ravno tako sodi, jim dela krivico. — Tukaj poslednje leta tergovec ni več dragine kriv; le kmetje in grajšine svoje pridelke terdo skup deržé, da bo sopet letos žito dražje in dražje. Prec po žetvi se je čista pšenica po 5 fl. vagán plačevala, danes že 6 fl. velja, in kar je je nar lepše, tudi 6 in pol fl. Vsaki dan imamo veliki žitni terg, al vsaki dan vidimo prodajavce bolj ošabne, — naj je Serb, Madžar, Vlah ali Nemec, kakor so krog Temešvara raztreseni, vsak ceni svoje blago drago, in čeravno vsakdanje dovoze blizo na 6000 vagánov štejejo, poslušajte dragi bravci enmalo, kako mi s temi ljudmi kupčujemo.

Kupec: Dobro jutro stric! od koda ste? kaj imate?

Prodajavec: Dobro rano, gospodine, pšenico imam iz Dinjaša.

Kupec: Ali kaj velja? Pokažite jo.

Prodajavec (če ima slabo robo): Vi ste prvi, ki jo vidite; le berž napravite, da idem naprej; (če je pa roba dobra): 6 forintov velja, naj bo kakoršna hoče.

Kupec (če je roba slaba): Bogme, prijatel, slabo ste pripeljali, dobro pak domá pustili; pa naj bo, da ostaneva prijatla, dam ti 4 fl. 36 kr. za vagán.

Prodajavec: Da! za to čeno bi je pač več vzeli ko mojih 10 vagánov, — po ti ceni ne bo ništa; 5 forintov in pol danes velja, ako nečete, z Bogom!

Kupec (če je pri dobri robi): Slabo ste reševali, stric! nekaj bom od mere odbil, — če jo za 6 fl. v moj magazin stresete.

Prodajavec: Gospodine! dnar je Vaš, pšenica je moja, vsak svoje obderživa, pa nikomur ne bo krivice; raje domú ebernem, ako ne dobim, kar sem rekel. — — —

In tako dalje se v časih dolgo dolgo pričkamó za 10, 20 ali več vagánov, preden kupčijo sklenemo, in dovelj je treba hoditi, govoriti in jeziti se, dokler je ladja polna. In vender je večidel še kupec opeharjen; kmet v vrečah vsake sorte pšenice in smeti namešane ima, hitro na kup stresa in se le malokrat vjeti da. Večkrat pa res, če ne dobi kar tirja, požuga konjem in hajdi domú derdra s svojo robo. Nemci imajo sploh nar bolje žita in so pri prodaji prav zbrisane glave, — lepo, počasi ga mora nagovoriti, kdor hoče od njega kaj debiti; prilizevati se mu mora, njegovo bogastvo ali kaj družega hvaliti, ako v meri ali na ceni dobička želi. — Kadar ima prodajavec enkrat dnarje v žepu, se ne zahvali za dnar, kakor je navada, ampak pravi: kadar bo po 7 fl. vagán, bom že sopet prišel, pred pa ne! „Füt Gott, Vetter!“

Zdaj, dragi bravci. prevdarite enmalo, kdo je kriv dragine v Banatu: tergovec, ki žito kupuje, ali tisti, ki mu ga prodajajo? Prodajavec je zmiraj na dobičku, zato ker žito predober kup nikoli ne proda, tergovec pa večkrat po rebrah dobi — ali svet ne vpraša zato *).

Današnja žitna cena je: rež 3 fl. 30 do 3 fl. 48 kr., soršica po 3 fl. 48 kr. do 4 fl., oves po 1 fl. 12 do 1 fl. 24 kr. novi — stari po 1 fl. 30 do 1 fl. 40 kr., ječmen po 2 fl., koruza po 2 fl. 48 kr. vagán.

Iz Temešvara 11. sept.

F. B.

Jezikoslovni pomenki.

Nemci so začeli spoznavati Slovence.

Nar novejše občnoslovniško delo je izdal profesor dr. Rapp v Tubingi na Nemcih, z imenom: „Grundriss einer Grammatik des indoeuropäischen Sprachstammes. 2 Bde.“ Kakor napis pripoveduje, zadeva to delo zlasti indoeuropejske jezike; pa memogredoč so važne besede tudi o drugih jezikih zaznamovane, in pregled zastran razširjenja raznih jezikov razjasnjeti dve mapi: od Azije in Europe.

Važno je to delo za Slovane, ker pisatelj prvi ptujec prinaša obilno znanost staroslovenščine in novih slovanskih narečij, ter te jezike priličuje ne samo s sanskritskim, ampak tudi s perzijanskim, in v Europi z gerškim, romanskimi in germanskimi jeziki. Te jezike namreč on prišteva v indoeuropejsko deblo, celtiškega pa iz njih srede loči, ker v koreninah in pregibanji se le malo snida z njimi, ter ga deva v versto jezikov, pri katerih se razmere besed ne določujejo po organiškem pregibanji, ampak le po mehaniškem pritlikovanji besednih oblik ali sufiksov, zatoraj jih imenuje sufiksne jezike (Suffixsprachen), kakoršni so madžarski, čudski, mongoljski, s kterimi celtiški vendar po besedah in pritiklinah ni soroden.

Kar je v teh bukvh bolj važnega za slovensko reč, naj bo tukaj nekoliko naznanjeno. V posebnem oddelku je razjasnenih 440 korenin glagolov, imen in priimen, ter primerjanih po vsih šesterih vejah indoeuropejskega debela. Znamenito je, da pisatelj indiškega ne šteje za prvotno obliko tega debela, marveč pričuje, da je marsiktera korenika bolj popolnoma ohranjena v družih, zlasti zahodno-europejskih jezikih, zraven mnoge tudi v slovanskem. Ravno pri takem razlaganju pa se slovenski jezik kaže veliko tesneje sklenjen z drugimi evropskimi, dasiravno se po večini bolj naklanja na azijske, na perziškega in indiškega; dostikrat se mora človek prav zavzeti, ko gleda mnogo slovenskih korenin sorodnih z germanskim ali romanskim ali z gerškim ondi, kjer bi si sam kaj tacega ne bil mislil. Dostikrat bi tedaj s pevcom rekel: „Vse imamo, pa ne znamo“, vendar naglo bi se popravljaj, ter mislil: to je le sorodnost indoeuropejskih jezikov, ker so vsi iz enega debela izrastli. Pri koreninah so semtertje pridjane tudi arbanaške — nasledek staroilirskega ali traškega jezika, od kterege pisatelj pravi, da se bolj nagiba na sufiksne jezike. Poglavitni razloček zahodnih jezikov pa nahaja pisatelj v tem memo izhodnih, da uni rabijo bolj terde čerke: k in njene sorodnice, ti pa bolj omehčane: s in njene sestrice; za izgled stavi: germansko knavan, kennen, latinsko gnoscere, gerško gignoskein, sanskritsko dshanâtum, perzijansko shinachten, slovensko snati. (Pomniti se mora, da pisatelj vse jezike enako piše z latinskimi čerkami, kar veliko polajša vse branje).

V večini bukev pa pisatelj razlaga slovniško preoblikovanje besed, in ondi se slovansko tudi kaže v mnogoverstni zvezi z drugimi evropskimi jeziki. Zastran pregibanja glagolov opominja pisatelj, da je nar bolj bo-

meti zamorejo tedaj žitarjem sploh oponašati dragino. Da pa žitna kupčija sploh vendar ni brez zlatega dna, nam pa tudi žitarji ne bojo mogli tajiti, — saj imamo dosti izglede. Kmet pa tudi ne more svojih žuljev imeti le zato, da bi drugi dober kup živeli. Poglavitni vzrok dragine je tedaj vselej le ta, da so poljski pridelki premajhni v primeri s tem, kolikor se jih potrebuje. V obilnosti še nikdar ni bila dragina. Sicer pa se lepo zahvalimo častitemu gosp. dopisniku, da nam je tako mikavno razložil žitarsko barantijo v Banatu. Vred.

*) Žitarjem sploh oponašati, da oni dragino delajo, je ravno tako nespametno, kakor če bi kdo oponašal štacunarjem, da oni podražujejo štacunarsko blago; uni in ti morajo biti, kdo bo sicer ljudstvu stregel z žitom in štacunarskim blagom? Če je žita in blaga dosti za vse potrebe, ni nobeno drago, in žitarji so bili o nizki in visoki ceni žita. Le ljudje kratke pa-

gato razpeljano v sanskritskem in gerškem, manj bogato v družih jezikih in v slovanskem, da pa razni jeziki namestujejo nedoveršivni čas gerškega ali latinskega ezika z raznimi izpeljanimi glagoli; v tej reči pa šteje Slovane za nar bolj bogate, samo da premalo omenja od naših doveršivnih in nedoveršivnih glagolov. Posebno tudi razlaga, koliko da so si končnice glagolov sorodne za razne osebe, po katerih se beseda v pregibanji ozira.

(Dalje sledi.)

Beseda o slovenskem knjigoteržtvu.

Večkrat se je že govorilo o materijalnih zadržkih, ki overajo napredovanje slovstva slovenskega; naj še jez o tem spregovorim. Zgodí se mi mnogokrat, da berem v časnikih naznanilo novih bukev, ki me mikajo, — berž tečem h knjigarju, prašam po njih: jih ni; velim jih naročiti, knjigar piše tiskarju — ker založnik ni znan — ta mu odgovori: „nikar me ne nadlegovajte s tacimi naročbami, jaz sem tiskar in ne kupčujem s knjigami!“ Ta odgovor dobim pod nos namesto željno pričakovanih bukev, in knjigar si sam pri sebi misli: ste že pravi vi Slovenci, pojte se solit vi in vaše slovstvo, s katerim se toliko bahate.

Poglavitni vzroki teh nesrečnih knjigarnih razmer so, kakor mi jih je nek knjigar pisмено razložil, ti-le:

1. Pisatelj izda bukve na svoje stroške in jih prodaja sam, pa ne naznani razločno svojega stanovanja.

2. Izroči se knjiga knjigarju in občinstvu po enaki ceni. Kjer pa knjigar ne more terpeti zgube, ki mu jo naročba in vožnina prizadene, in kjer pri vsacih bukvah mora vendar tudi svoj dobiček imeti, je prisiljen višjo ceno postaviti, kakor je v časopisu naznanjena in po tem takem pride še njegova poštenost v nevarnost.

3. Nove bukve se nobeni knjigarni ne naznani; ona zvé kaj le od bravcov novín, ki od vsih krajev priletijo radovedno popraševaje po bukvah. Kaj bi bilo lahkeje, kot če bi se po izgledu Nemcov in družih tiskani razglasi po vsih slovenskih knjigoteržnicah razpošiljali, v katerih naj bi se le natanko razložili pogoji, po katerih se zamorejo bukve dobivati.

4. Ni navade pošiljati saj en iztis knjigarnicam v pogled, kar bi vendar k razširjanju knjig gotovo veliko pripomoglo.

Naj so pa že ti ali drugi zadržki krivi knjigarske lenobe, česar gotovo vsak knjigoljub serčno želi, je: da naj bi se vsake novoizdane bukve, berž ko pridejo na svetlo, po vsih slovenskih mestih in kamor je treba razposlale in povsod po enaki ceni prodajale, kar bi se morala že pred izdanjem pred očmi imeti in kar bi utegnili morde, ako je treba, tudi pisatelji sami z založnikom pogoditi. Vsak izdatelj in založnik bukev naj jih rednim, poštenim knjigoteržnicam izroči privoščivši jim navadne odstotke (saj nepoštenih knjigarjev, kateri po dve in tri leta ne dnarjev ne bukev nazaj ne pošljejo, ni menda dosti). Treba je pa naganjati knjigarje, naj med sabo v zvezo stopijo in slovensko knjigoteržtvo sploh po tistih vodilih in postavah vredijo, ktere po vsi Nemčiji in drugod veljajo in vsled ktere vzajemnosti vse imenitniši kjer koli izdane bukve še pred dobiš, kakor naznanilo in pretres v časnikih bereš. Zakaj ne tudi (vse, ne le nekte re) slovenske? — Knjigarju ni varno si nakupiti bukev, pa tudi kupcu ne kaže, si posamezno knjig naročati, kjer mora naročilno pismo, poštnino in knjigarjev dobiček sam terpeti. Ne bode se nikdar pospešilo in povzdignilo domače knjigoteržtvo, dokler ne bo knjigarske vzajemnosti, in priyatli slovenskega slovstva morajo to reč na vso moč podpirati.

Še imam eno prošnjo do sl. vredništev slovenskih časopisov: naj bi namreč nikdar ne sprejeli oznanila bukev, ako se jim vse razločno ne pové, o čemur je bilo gori govorjeno.

A. M.

Naj nam bo dovoljeno temu sestavku dostaviti nekoliko verstic iz obilne skušnje. Čez in čez resnično je, da ni pravega knjigoteržtva za slovenske bukve. Kaj je poglavni vzrok tega? Kaj družega kot to, da knjigarni, po nemških bukvah razvajeni, niso zadovoljni, da se jim 10 ali 15 gold. od 100 ponuja, ker izdatelji nemških knjig jim dajejo po 25, 30, 35 fl. Ravno to terjajo od nas. Kolikšen razloček pa je med prodajo slovenskih in nemških bukev? Koliko se unih, koliko pa teh spečá! Nemški svet je velik, slovenski majhen. Nemških bukev se lahko natisne in prodá 10.000 iztisov; mi smo zadovoljni, če se jih spečá 1000. Nemški pisatelj tedaj lahko daje več odstotkov, ker, če spečá veliko bukev, mu mali dobiček pri enem iztisu še več verže pri vsih skupej, kakor veliko večji slovenskemu, ki le malo iztisov prodá. Ker tedaj slovenski pisatelji nemorejo dajati tacih prenapetih odstotkov, ne marajo knjigarji za slovenske bukve. Hinc illae larimae! Ni ga nobenega knjigarja, da bi bukve zastonj v „komision“ jemal. In kaj se pravi to: bukve v „komision“ jemati? Bukve brez plačila vzeti, jih prodajati, če kdo po-nje pride; od prodanih dobre obresti jemati, čez poldrugo leto rajtati z izdateljem, in kar ni prodanih, nazaj poslati. Okupiti se pri taki kupčiji pač noben knjigar ne more!

Dokler ne bojo tedaj naši rojaki pridniši bukev kupovali, jih izdatelji ne bojo mogli v obilnišem številu natiskovati, in tudi ne večjih odstotkov knjigarjem dajati, — dokler pa tega poslednjega ne bojo storili, ne bo vzajemnosti knjigarske, in kakor smo že unidan rekli, rečemo še enkrat: kdor si želi kakih bukev, naj podrega vselej bukvarja svojega kraja. Če jih bo knjigar saj kakih 12 naročil, bo že dobil poštene odstotke. Naj knjigarji tudi sami na to vižo kaj storé, in ne da bi pisatelj ali izdatelj mogel vselej tista lačna vrana biti, ktera pita sito.

Vred.

Ozir na pretekle čase.

Kolera še stara bolezen.

„Ali stara ali nova bolezen, naj bolje bi bilo, da bi ne bili nikoli nikjer od nje nič slišali“ — bo gotovo rekel vsaki naših bravcov, bravši ta nadpis. Vendar naj povémo, kar hočejo nekteri od nje starodavnosti vediti, ker utegne marsikterega tolažiti, ako sliši, da je bila, pa je popolnoma zginila, in da utegne ravno tako spet zginiti.

Že pred sto in pred več tisuč leti je bila — pravi časnik „Allg. Zeit.“ — kolera znana, pa je tako zginila, da se je čisto na njo pozabilo. Naj stareji sled kolere se nahaja v dveh verstah Ecclesiastika sv. pisma starega zakona, v katerem je kolera kot nasledek nezmernosti popisana („In multis enim escis erit infirmitas, et aviditas appropinquabit usque ad choleram“. Eccl. 37, 33, primeri tudi 31, 23.)

V sredi 3. stoletja je obiskala rimsko državo grozna kuga; čez 15 let je v velikih mestih pobirala silo veliko ljudi, tudi v Kartagi, poglavnem mestu Afrike, je pomorila leta 252 mnogo ljudstva; bežali so pred bolnimi in merličji, katerih ni hotel nihče pokopovati, da so ležali po ulicah in osmradili zrak. (Da v tistih starih časih, ko od bolezen sploh ni nihče pravega zapopadka imel, se je tako godilo, ni čuda; čuda pa, da se današnji dan kaj takega sliši!)

Ciprijan je razglasil tadanjim kristjanom pismo (de mortalitate), v katerem tolaži plahe in zbegane, in jim priporoča serčnost, ki je poglavitna bramba pred vsako boleznijo. V tem razglasu popisuje tadanjo kugo zlo tako, kakor je sedanja kolera.

S tem si prizadevajo nekteri dokazati starost kolere. Če so vse te omenjene kuge zares kolera bile, je tudi res, da je poslednje stoletja tako zginila, da ni bilo

bolj kadé kakor goré; eno uro po sončnem izhodu morajo še goreti, potem naj se ugasnejo; župan, ki ne stori svoje dolžnosti, naj plača 50 do 100 fl. kazni, ki pridejo v dnarnico za uboge tiste soseske; nemarni gospodar pa, ki ne zakuri germade ali ki jo zakuri prepozno, naj plača 5 do 10 fl. — To je osnova postave, ki jo je koroška kmetijska družba predložila deželnemu vladarstvu 26. rožnika t. l. Ali jo je ali jo bode poterdila vis. vlada, ne vémo; da jo je kmetijska družba nasvetovala, je prav storila, ker po ondašnjih skušnjah skor vsako tretje leto slana vzame ajdo. Vemo, da marsikdo bo rekel: „kaj pa si bojo še zmislili“ in da marsikdo bo mislil, koliko dela bo s tako napravo. Al — kdor prav prevdari vse to, bo vidil, da je z malim trudom opravljeno — dobiček pa utegne neizrečeno velik biti.

Jezikoslovni pomenki.

Nemci so začeli spoznavati Slovence.

(Dalje.)

V razlaganji imen in priimen govori dr. Rapp od členu (Artikel), kterege rabijo gerški, germanski in po njem prestvarjeni romanski jeziki; znamenito je o tem, da pisatelj omenja tudi Krajnce, ter pravi, da so si na pol prilastili nemški člen. Gotovo pisatelj ne zna novih slovenskih bukev; so mu bolj priroka le starejše, zlasti Truberjeve, kateri je svoje reči dajal tiskati ravno v Tubingi, kjer je dr. Rapp profesor občne prilicavne slovnice. V sklanjanji imen pa Slovani prejemajo posebno hvalo s tem glasom, da prekосуjejo o tem vse druge jezike, zlasti pisatelj slavi sklanjanje določivnega priimena, s katerim se pri nas namestuje raba členov, dasiravno tudi Litvani in stari Gotje poznavajo posebno obliko določivnega priimena.

Tudi pisatelj govori od dvobroja, kateri je lastina indiškega, gerškega, slovanskega in litvanskega jezika; opominja pa, da so ga novejši jeziki večidel zgubili. Med slovanskimi, utegnemo pristaviti, ga je naš slovenski še prihranil. Vendar tukaj bi jaz rad omenil neko rabo, zastran ktere bi bil že davno rad govoril; samo nočem, da bi se zavoljo dvobroja spet sedemletna vojska ne zbudila; pa naj povem. Ženski dvobroj smo od nekega časa tako začeli pisati, da se v glagolih in priimenih skoraj ne loči od višjebroja, in da bi se ta dvobroj skoraj kmalo zgubil, ker ne zna vsakteri, da se končni e bere bolj tesno, kakor é brez navdarka; tako rabo podpirajo s tem, da je po staroslovenski šegi. Pa jaz mislim, staroslovensko gori ali doli, zdaj govorimo novoslovensko, in tukaj se sliši čisti i na koncu, kakor se na Notranjskem prav dobro glasi, drugej pa v polglasni e spreha. Ako se pa kje sliši tesni é, ondi imajo navado tudi v višjebroji tacega izgovarjati namesti navadnega i; govorijo namreč: „trijé berhké fantje so prišlé“. Zatoraj je Vodnik pisal: „dve beli kravi se paseti“; tudi Vertovec se je za ta dvobroj s končnico i poganjal. Vendar tudi ni res, da bi dvobroj v staroslovenskem imel samo tesni é, mar ima večkrat tudi i, na priliko: očí, mreži, dlani, cerkvi, moji, vaši, namreč zlasti za čerkami j, š, ž, č, pa tudi nektare drugekrat; le pri glagolih se nahaja samo é: budete, ste *).

Pa naj povém še kaj dalje za dr. Rapp-om; nočem se vendar dalje muditi pri priimenih in namestimenih. Omenim pa naj, kar ta pisatelj govori od naših rodovinskih lastnih imen, n. pr., Popovič, Miklosić itd. Kaj menite, da pravi? da so vplivale celó v španjski, in nekaj v nemški jezik. Imena: Alvarez, Fernandez, po španjski, in: Heinz, Kunz, po nemški, namreč nikjer

ne zadevajo enake oblike razun v Slovenskem, kar bi utegnili zato verjetno biti, ker so zahodni Gotje, očetje sedanjih Španjolv, dolgo časa v sosesčini Slovanov stanovali; drugi Nemci pa se še vedno dotikajo Slovanov.

Ko je pregibanje besed pisatelj razložil, govori še od nekterih pesebnih slovniških reči. On pravi, da velik spredok kacega jezika je res ta, da lahko s o s t a v l j a besede, kar velja zlasti od indiškega, gerškega in nemškega; meni pa, da je tisti jezik bolj bogat, kateri ima lastne korenike za posebne zaznamke, ali pa pripravne izpeljavne končnice. Takošne ima zlasti španjski jezik, pa zraven tudi slovanski; zategavoljo se pisatelj serdi nad tistimi slovanskimi puristi, kateri nobene ptujke nočejo terpeti v svojem govoru, pa zategavoljo radi s o s t a v l j a jo neprimerne besede.

(Konec sledi.)

Ozir po svetu.

Turki.

Ker se od mnogo strani razlega glas, da je za Evropo potrebno, da obstoji Turčija, poglejmo, kaj je rekel neki Nemec prebrisane glave o tej reči pred 30 leti, in kako je on Turke popisal.

Turki so naj višjo stopnjo svoje moči dosegli pod Solimanom, pred katerim je dergetala cela Europa, in bili strah njeni pod veziri kakor Kiuprili do karlovcovškega pomirja, kjer se sultani niso več podajali na vojsko, ampak raji se doma vojskovali z ženami in bokalom, in zvijače serajlske z janičarsko razujzdanostjo dermale državo. Njih zvezda je obledela z Eugenom in bitko pri Centi.

Ta leni in divji narod je s svojim tiranstvom in s svojim „tako je sojeno“ opustožil naj lepši del Europe več ko besnost osvojivca, in Europa je več ko enkrat trepetala pred njih divjo močjo, pred polumescom in konjskimi repi, ki jim jih je dala serčnost k banderu. Ko se je vse podalo v beg v pogubi bandera, je neki vitez odsekal svojemu konju rep, ga nataknil na kopje, razkropljene čete sbral in potem zmagal. Še dandanašnji stojijo ti divjaki, akoravno manj nevarni, zapadu nasproti in bivajo raznorodni ud v evropski državovezi.

Krí zakipí v človeku, ako se ozre na kraje rodovitne: Gerško, podonavske dežele in malo Azijo. Pojte rakom žvižgat! bi rekli tem divjakom, ki z armenijanskih hribov doli pridši so narode in njih omiko poceptali, in po kervi gazili do štambulskega prestola!

Še dandanašnji so Turki po štirih ali petih vekih svojega bivanja med omikanimi narodi, sirovi divjaki — vražni in nevedni kakor njih azijanski bratje — še dan današnji ne poznajo oni ne mizne radosti, ne društva, ne dušne omike. Pokoj, potaja (Verborgenheit) in mesena nasladnost so Turkovo veselje in nemarna lenost je njega značaj. Véde in nove znajdbe se ukazovati morajo po krativnih plačilih, po batinah in vislicah; kar so koli renegati vpeljali, je ostalo ravno tako, kakor so bili uveli, in Turk bi morebiti ne imel ne kave ne lule, ako bi jih ne bil od ptujcov navzel. Tako je zanemarjeno poljedelo in rokodelstvo, znanost in umetnost. Zvezdoslovje je edina od države plačana znanost *). in obrazovne umetnosti napredovati ne morejo, kadar véra človeške podobe risati in malati krati. Naj huje pa je, da ta divjačina preči (opovira) izobraženost in omiko, da se v Azijo razprostirati ne more, ker ti sirovi Ozmanli so med zahodom in iztokom neprekoračljiv zid!

Vsim poskušnjam, se evropski omiki prilagoditi, se je godilo kakor tiskarnici. Tott je pri kanonih zahteval ometala iz svinskih ščetin, ljudstvo se pa k temu ni dalo — Tott dá poklicati malarja, pa ga vpraša na glas: „S čim on mala mošeje in koliko ščetin pusti njegov čopič na steni?“ — in ljudstvo je vpilo: „Bog ga bodi zahvaljen!“ Edini

*) Glej Dobrovsky „Institutiones linguae slavicae veteris dialecti“ str. 511—514. Pis.

*) Sedaj je, čeravno ne veliko, vendar nekoliko drugač; imajo zdravilsko šolo itd. Vred.

žej, vidimo tudi, odkod da izvira. Po sredi vasi ali terga teče namreč včasih gerd potoček človeške in živinske vode, ali razliva se gnojica iz hlevov; tu pa tam priteka druga mokrota, ter napravlja široke kaluže in mlake, po katerih se ljuba živina sprehaja ali valí: goske, race, svinje ali žabe. Poleti je prahú, da se vse kadi; če dežuje nekoliko dní, je pa blata do kolena. Pred hišami ali zad njih ležijo veliki kupi vsakoverstne nesnage: hišno smetje, derva, treske, kamenje itd.; po teh in okoli teh kupov se plazijo na pol nagi otroci, letajo kure, skačejo psi, pa mijavkajo mačke. Duh po dvorišču je pa tak, da si mora človek nos zatisniti, stopivši va-nj.

Pridemo v hišo, kaj najdemo tam? Nesnago nad nesnago. Tamne zakajene stene, zablatene tla, umazano pohiše, človeški in živinski klat; ob tem vlada nepreterpljivi smrad; majhne duri in okna so pa, se vé da zaperte, da ne uide gabljivi hlap.

Al ni to strašno? — Res, taka ni po vseh vaséh, ne po vseh hišah, vendar nam bo poterdil vsakdo, da nahaja se velika nesnažnost ne le po revnih bajtah, temoč tudi po staniščih primožnih ljudi. In v taki nesnagi bivajo ljudje, bivajo svoje žive dni, ter opravljajo mnogotere opravila svoje!

Kakošno je tedaj zdravje v tacihih prebivališčih? Navadno slabo, v nenavadni dōbi pa sila v nevarnosti. Takih krajev nikoli ne zapušča merzlica; ko pa pristopi kako kužno obolenje zraka, kakor dandanašnji to uzrokuje kolera, je nesreča velika, in strah in groza koračita po takih nesnažnih krajih. Nesnažnost znotraj in zvonaj hiš je poglavitni vzrok, da kolera po kmetih tako hudo razsaja, in da kupoma merjejo ljudje *).

Kako to nesnažnost odpraviti (kako, na priliko, z gnojem, gnojniščem in z gnojnico ravnati) govorilo se je že mnogokrat v „Novicah“; tudi ni posebnega podučjenja treba, za to, ker že prost razum to dovolj uči; želeli je le, da bi se ljudje po kmetih vendar v sedanji žalostni dōbi spametovali in bi si dopovedali dali, da snažne hiše in dvorišča, snažne ulice in prostori po tergih in vaséh so ne le prijetni očém, temoč da so tudi k zdravju ljudem pa živini potrebni. Naj bi bolj omikani prebivavci po kmetih svoje sosede naganjali k snažnosti po vsih potih, — naj bi o tem pomagali kolikor le morejo gospodje duhovni, uradniki, učitelji! Kjer pa prijazna beseda tega ne more dognati, naj bi ukazovala gosposka oestro in resnobno, — saj je le v očiten prid vasém in ne prizadene dostikrat celó nobenih stroškov. Večidel je snažnost ravno tako dober kup, kakor nesnaga!

Jezikoslovni pomenki.

Nemci so začeli spoznavati Slovence.

(Konec.)

Še pisatelj govori od nasledovanja ali zverstovanja besed; ondi ima besedo tudi za nas važno. Piše namreč, da tista versta besed je nar boljša, ktera je nar bolj naravna, in nar bolj primerjena postavam našega mislenja; zlasti naj, ako ni potreba posebnega navdarka na kaki besedi, vladna beseda vedno spredaj hodi pred odvisno, glagol pred svojim toživnim. V tej reči je posebno prost jezik latinski, samo da rad deva glagol na konec stavka; novoromanski jeziki ga v tem posnemajo, vendar francozki je v redu besed precej priklenjen. Tudi slovanski jeziki so dosti prosti

v zverstovanji besed, samo da zahodne narečja so se navadile po latinski ali nemški šegi glagol staviti na zadnje. (Menim, da v to ravno zadeva, kar je pred kratkim gosp. Navratil opominjal).

Noben jezik pa nima, pravi h koncu, bolj svojeglavnega reda v besedah kot nemški; šaljive so njegove besede o tem: „V nemškem jeziku vladna beseda žene odvisne stvari pred seboj kot tropo gosí; ali pa, kadar Francoz važno besedo nar pred stavi kot temeljni kamen, in potem igraje meče za njim ložeje kamne, takrat Nemec prav s termasto svojeglavnostjo naprej meče prazno šaro, in na zadnje verže poglavitni adut, ter z enim mahljem sklene vse“.

H koncu dr. Rapp še govori od razširjenja in selišč indoeuropejskega jezikovega debla, ter razlaga svoji mapi azijskih in evropskih jezikov. Tu govori od „Vindov ali Slovincov na Krajskem, in deloma na Koroškem in Štajarskem“ in na mapi zaznamuje slovensko deželico, sicer celo celo majcuno, vendar po barvi zadosti določeno. Poslednjič še pravi: „V celi Nemčii, ne samo kar je v izhodu od Labe in Zale, temuč tudi kar je od Rednice in v jugu Donave od Lika (Lech) naprej, je mnogo sledú stare slovanske; imena so večkrat bolj slovanske, in v ljudskih jezikih vseh je sled slovanskega jezika“. Glej! tudi v jugu Donave, v sedanji Bavarii in Austrii je sled slovenske. Od klej? ali od sredočasnih Slovincov, ali od starih Noričanov in Retov?

Hicinger.

Ozir po svetu.

Turki.

(Konec.)

Turk zjedinuje v svojem značaji Arabovo blagodušnost, Tracianovo nesnago, Scitovo hrabrost, Grekovo prekanljivost in celó izhodnih krajev mehkužnost. Njegove sirove divjosti ni toliko iskati v njegovem sercu, v tiranški vladi in v neumni veri, kolikor v njegovem pismu in jeziku kot pri Kinezu. Turški jezik je čudna soderga iz turških, arabskih in perzijskih besed, in Turki se ga tako malo popolnoma naučijo, kakor svojega Kinezi.

Anadoli ali azijska Turčija v razloček od Rumili-a ali evropske Turčije, ki je nezmerno boljša od te, ima biti prav za prav bojišče Muhamedovih otrok — kakor vsaki človek zapadnih dežel želi odlog trgovcev z Levantom. Tu, na ti krasni zemlji, ki je nekda prelepo cvela, ki pa zdaj pol neobdelana leži poleg razvalin minulega veličastva, — tu, kjer vse stori narava, človek pa je nji nasprot, — tu se žurijo pod ozmanljivim gospodstvom Greki in Armenijani, Judje in Franki, klateči se Turkomani, Jecidi in Kurdi, kamor še spadajo Sirijani, Beduini, Arabijanci, Druzi in Maroniti, ki so kristijani — vsi več ali manj slobodni, od katerih imajo strah njih predniki — Turki; opomniti so tudi ljudstva na Kaukazu. Od vseh teh krajev so popotniku bolj važne razvaline ninivške in babilonske — Baalbek in Bagdad — pred vsem pa Jeruzalem.

Armenijani so v izhodu, kar so Judje v zapadu. Njih lakomnost in zvitost ste v pregovoru v Levantu, in ni ga Juda, ki bi Armenijana prekanil. Oni so naj imenitnejši opravniki in menjači v izhodu, in bogateji od vseh Grekov, Judov in Frankov v Levantu. Kar so Armenijani v zahodni, so Buhari v severno-iztočni in Banijsani v južni Azii. Drugi so zbog podnebja in zemljišča kočovniki (nomadi).

Tako je v turški deržavi. Kdo bi veroval, da v teh blaženih deželah le v kolikanj slabih letih taka lakota razsaja, da tisuč in tisuč ljudi morí, ker ubogi, od turških glavarjev in roparjev trapljeni stanovniki več polja ne obdelujejo, kakor kar ga za narvečo potrebo rabijo, in še dreves ne sadijo, ker se bojé zbuditi sum na svoje blagostanje in priti v nevarnost biti tepeni! Turško tiranstvo, ki za človeško življenje ne porajta, je krivo, da se kugi nobene

*) Skoz in skoz resnične so te besede. Kjer je nesnaga po kmetih in mestih velika, ondi je kolera vselej in povsod naj huja bila, in toliko huja, kolikor bolj se z nesnago in revšino pajdaši. Vred.